

Csajkovszkij „Diótörő“-jének bemutatója az Operaházban

„**L**ekem egész erejével kívánom, hogy muzsikám széles körben terjedjen el, s egyre szaporodjék azok száma, akik szeretik akik örömet, támaszt találnak benne. Munkámnak ez a legkomolyabb célja” — írta egyik levelében 1880-ban az akkor 40 éves Csajkovszkij.

Mégis a századforduló reakciós zene esztétikája kimondta róla, hogy a „főúri szalonok muzsikusa” volt, zenéjét „az orosz nemesség életéről, számukra komponálta”.

Aki azonban elmélyült zenéjének gazdag világában, meg kell, hogy hallja a nagy orosz komponista élettől duzzadó optimizmusát mérhetetlen szabadságvágyát. Eppen ezért, művésze ma előbb, mint valaha, muzsikája „széles körben elterjedt”, szélesebben, mint ahogy Csajkovszkij valaha is álmolta. Nemcsak hazájában, a Szovjetunióban szeretik rendkívül a zenéjét, s ápolják, mint a klasszikus hagyomány legjavát, — népszerűsége nőttön-nő szerte a világban.

Nálunk is. Voltak ugyan még a felzárkózás után is „kényesfűlű” esztéták, kerékkötőj a haladásnak, akik a magyar nép kulturális felemelkedésének akartak gátat vetni s akik akadályozni próbálták, hogy az Operaház bemutassa a „Pique Dame“-ot Csajkovszkij drámai szépségben gazdag dalművét. E gáncoskodók azonban teljesen hiába kísérleteztek Szépen kivirágzott — bár kissé egyoldaluan, csak néhány műre korlátozott — Csajkovszkij-kultuszunk nyomán ma már mind tisztábban áll előttünk is zene-

szerzői nagysága. Igazi alkotóművész volt, aki örökké lázasan kereste a művészi előbbretűtést, akit szüntelenül hajtott az a belső kényszer, hogy új és újabb, tökéletesnél tökéletesebb műveket alkosson.

A múlt század második felében Kélet-, majd Közép-Európában kivirult nemzeti irányú, ma már klasszikussá vált zeneköltészet legkiemelkedőbb alakja.

Ez az igazi Csajkovszkij, a ma Csajkovszkija szólalt meg most Operaházunk színpadán is, a „Diótörő“-ben, Csajkovszkij 1892-ben komponált utolsó színpadi művében. (Utána már csak két nagy mű következett: az Es-dúr zongoraverseny és a VI. Szimfónia.) Aligha lehetett volna megragadóbban megmutatni Csajkovszkij meleg kedélyét szívből jövő derűjét, min ezzel az egészséges optimizmussal, csupa játékosságot sugárzó balettenzével De másról is tanuskodik a „Diótörő” szívhezszóloán dallamos zenéje: tökéletes formaérzéről. Nagyszerűen megalapozott tematikai kidolgozásról, rendkívül magától értetődő ellenpontozásról — az egyes szövegek alárendeltség nélküli való önálló életéről. A mű hangszerelése 58 év távolából is iskolapéldája annak, hogyan lehet az izlésszabta mérték-tartással megkapóbbnál megkapóbb zenekari hatásokat elérni.

Csajkovszkij annakidején E. T. A. Hoffmann „Diótörő és Egérkirály” című, száguldo képzeletű novellája ihlette erre a mesteri alkotásra. A balett bejárta Európát, eljutott hozzánk

is. Az Operaház 1927-ben mutatta be, zenéjében méltatlanul megkurtított, témájában pedig gyermekded feldolgozásban. Aki annakidején azt az összetákolt, a kispolgári negédség sűrű szirupjával leöntött, kétfelvonásos „tündérballetet” látta, s összehasonlította a Csajkovszkij-ballett mostani előadásával, legfeljebb a zene halvány kontúrjaiban talál valami hasonlóságot.

A méltán pirosbetűs bemutatóként hirdetett új „Diótörő” egyik legnagyobb szabású és tegyük mindjárt hozzá, egyik legértékesebb teljesítménye Operaházunknak. Sőt elmondhatjuk: *ilyen nagyszerű baletteloadást eddig még nem is produkált.*

A néző ámulattal, s egyre növekvő lelkes gyönyörűséggel állapítja meg: Operaházunk balettegütésével valami csoda történt. Ebben a „csodában” azonban nincs semmi ördöngösség Magyarazata, zseniális vezetés és láradhatatlan, odaadó munka. A kiváló vezető a Szovjetunióból került Operaházunkhoz a Sztálin-díjas Vaszilij Vajnonnen, a Moszkvai Nagy Színház balettmestere és asszisztense, Klavdija Armavszkaja a Moszkvai Nagy Színház művésznője személvében Kettőtök munkamódszere új szellemet, az élenjáró szovjet balettművészet nagyszerű eredményeit költöztette az Operaház balett-termeibe; és balettegütésünk lelkesedéssel vetette magát a magasszínvonalú művészi munkába. Ennek az új munkamódszernek az eredménye már az „Eladott menyasszony” bemutatóján is előnyösen megmutatkozott, de döntő győzelmet most aratta.

A „Diótörő” megmozgatta az egész balettkart és a balettnövendékek nagy csapatát. Kiderült: balettegütésünk kitűnő táncos anyag, csak hozzáértés

sel kell bánni vele. A tehetséges fiatalok egész sora kapott igényes feladatot s oldotta meg valamennyit igazán kitűnő eredménnyel.

Az előadás káprázatos. Vajnonnen az ezeregyéjszaka életteli gazdagságával elevenítette meg az E. T. A. Hoffmann nyomán magairta mesét. A tánctervezésnek és a rendezésnek ennyire a zenéből fakadó csodálatos változatoságát, ilyen kifejező erejét, a kedélynek és a mély poézisnek ilyen gyönyörű harmóniáját eddig el sem tudtuk képzelni. Nincs a három felvonásnak egy pillanata sem, amelyben egy mozdulat üres, vagy hiábavaló volna, nincs egy pillanata sem, amelynek ne lenne mondanivalója, amely ne nyűgöznél le a képzeletünket. Hatalmas együttes mozog gyakran a színen, mégis mindenki a helyén van, mindenkinek megvan a maga szerepe és a legkisebb szereplőnek is a külön egvényisége. A csölekmény egyetlen gyönyörű ívelésben lendül a remekmű nyitánytól a káprázatos fináléig. Nem is tudjuk, mit dicsérjünk előbb: a zuzmarás erdei táj megkapóan költői hópehely-táncát a játékkatonák elragadóan ötletes csatajelenetét, az első felvonás finomíroniájú társadalomrajzát, vagy az utolsó felvonás táncforagatát.

Vaszilij Vajnonnen sugárzó szép segítő táncöltömenve kiváló segítő társat talált Oláh Gusztávban, a megkapó díszletek és mesés jelmezek tervezőjében. Valamennyi színpadképe rendkívül hatásosan foglalja keretbe a balett minden mozzanatát. Az előadás hatalmas és szokatlan feladatot rótt az egész színpadi apparátusra. A két felvonáson át kavargó gyönyörű álom a nyílt színen mozgatta, változtatja a díszleteket tucatnyi süllyesztővel kelti életre és tünteti el a mesefigurákat.

Csillagokig növekszik a karácsonyfa, hullámzó tengeren vitorlás úszik, a hópehelyeket fénysugár szívja fel. A néző a hullámzó tengerről korallbarlangba süllyed alá, majd onnan fényből szőtt csipkepalotába emelkedik. Mindezt a sok technikai feladatot bűvészmutatványoknak beillő ügyességgel oldják meg a színpad dolgozói.

A páratlan sikerű bemutatónak — mint mondtuk — igen nagy értéke a balettegütés kollektív munkája. A színlapon felsorolt majdnem félszáz szereplő mind megérdemelné, hogy névszerint megemlékezzünk teljesítményéről. Erre azonban nincs módunk. Így csak néhányukat emelhetjük ki: a nagygényű feladatot szépen, elmélyülten, megoldó Csinády Dorát, az egyre jobban fejlődő Fülöp Viktort, az ezúttal is kitűnően jellemző Harangozó Gyulát, a kínai tánc két pompás figuráját: Gaál Evát és Szilágyi Mihályt, a trepaktól lendületesen táncoló Erdélyi Alicét és Tóth Imrét, a páratlanul könnyed spicotechnikájú Kun Zsuzsát, a tehetséges Eck Imrét, a keleti táncban igen kifejező Kálmár Etelkát, végül a kis balettnövendékek közül a nagyon ügyes Falus Pétert, Szarvas Mariát, Angyási Erzsit, Róna Viktort, Laczkó Agotát.

Az előadást irányító Kenessey Jenő a kitűnő balettkarmester biztonságával vezényelt. Gondos munkája nyomán a zenekar is tudása legjavát nyújtotta: a hópehely-kép kis korusbetűjével jól szerepelt a női énekkar is.

A Magyar-Szovjet Barátság Hónapját méltóan megnyitó díszelőadás közönsége a rendkívüli művészi teljesítménynek kijáró forró lelkesedéssel köszöntötte az előadás minden szereplőjét — élükön a két nagyszerű szovjet vendégművésszel: Vajnonnennal és Armavszkájával.

Lóczy János